Per Ledin

*Professor i svenska språket
Örebro universitet*

Listans och tabellens semiotik

Abstract

This article has a theoretical aim and explores the semiotics of lists and tables. It takes a historical perspective and looks at both the invention of writing (phylogeny) and the writing development of the child (ontogeny) in order to uncover how meaning-making evolves through the use of semiotic and material resources. Lists on clay followed the invention of writing and were used for bureaucratic purposes, to plan and take control over e.g. food, persons and words, which we recognize in today's grocery lists, participant lists and word lists. When literacy grows and elaborated classification systems are codified, the table becomes an important semiotic tool that enables detailed and systematic comparisons by its use of materiality, where columns and rows intersect and linguistic and numerical signs can be combined. At the end of the article, I synthesize my observations in a model that shows what kind of meaning-making lists and tables are apt for.

Sammanfattning

Huvudsyftet med denna artikel är teoretiskt. Jag undersöker listans och tabellens semiotik och visar vilket meningsskapande listor och tabeller lägger upp för. För att förstå listan och tabellen går jag både till skriftens uppkomst hos människan (fylogenesen) och skriftens utveckling hos barnet (ontogenesen). På så vis kan jag belysa hur dessa semiotiska verktyg ur ett historiskt och materiellt perspektiv blivit lämpade för vissa men inte andra sorters meningsskapande. Listor på lertavlor används tidigt för byråkratiska syften, för att överblicka och kontrollera exempelvis mat, personer eller ord, vilket vi känner igen från dagens hand- eller datorskrivna matlistor, deltagarlistor och ordlistor. När en mer avancerad reglering eller kunskap tar form är tabellen ett verktyg som tillåter exakta och systematiska jämförelser utifrån sin alldeles bestämda materialitet, där kolumner och rader korsas och språkliga och numeriska tecken gärna kombineras. Artikeln avslutas med att jag syntetiserar mina iakttagelser i en semiotisk modell.

När människan uppfinner skriften för 5000 år sedan kan man tro att det är fängslande berättelser, levnadsöden och betraktelser som ser dagens ljus. Men så är det inte. Det vi får är listor som förtecknar olika saker. Detta är den enklast tänkbara sakprosan, förteckningar över saker och ting, och det är i den sakprosan som skriftkulturer har sin grund. Utifrån listor och seder-

mera tabeller kan byråkratier utvecklas, invånare kontrolleras och stater bildas. Även för det barn som växer upp idag kommer listan att vara en central textform. Den kan i barnets skrivande komma till uttryck som en önskelista eller en att göra-lista. Den kommer att vara en bas för vad som händer i skolan men är också den form som den som vill göra en PowerPoint-presentation har att utgå från.

Huvudsyftet med denna artikel är teoretiskt. Jag vill utreda listans och tabellens semiotiska egenskaper, alltså vilket slags meningsskapande som listor och tabeller lägger upp för. Det gör jag genom att först belysa hur listan och tabellen utvecklas ur ett fylogenetiskt och ontogenetiskt perspektiv. För att förstå listan och tabellen kommer jag att gå både till skriftens uppkomst hos människan (fylogenesen) och skriftens utveckling hos barnet (ontogenesen). Tidigare forskning – som är knapphändig – redovisar jag allt eftersom. Jag föreslår sedan en semiotisk modell för listor och tabeller. Den huvudsakliga motiveringen för artikeln är att listor och tabeller, trots att de är kraftfulla semiotiska verktyg, inte rönt någon större uppmärksamhet från språkvetare och semiotiker.

Min ansats belyser det som Kress (2010) kallar *affordances*, vilket innefattar de möjligheter och begränsningar som olika semiotiska verktyg har, inte minst ur ett historiskt och materiellt perspektiv (jfr Björkvall, 2012). Semiotiska resurser (som skriftspråk, räkneselement, olika slags bilder) utvecklas historiskt så att de kombineras och materialiseras på bestämda sätt. De blir till semiotiska verktyg, lämpade för vissa men inte andra sorters meningsskapande. Listor på lertavlor används tidigt för byråkratiska syften, för att överblicka och kontrollera exempelvis mat, personer eller ord, vilket vi känner igen från dagens hand- eller datorskrivna matlistor, deltagarlistor och ordlistor. När en mer avancerad reglering eller kunskap tar form är tabellen ett verktyg som tillåter exakta och systematiska jämförelser utifrån sin alldeles bestämda materialitet, där kolumner och rader korsas. Vi kan ta en nutida jämförelse av bilar som exempel. Använder vi tabellen som semiotiskt verktyg kan vi till vänster lista bilmärken och sedan i på varandra följande kolumner bränsleförbrukning, säkerhetsklassificering, pris etc., vilket gör det möjligt att se vad som är för- och nackdelar med olika märken.

Paradigm, syntagm och meningskapande

För att få en ingång till listans och tabellens *affordances* och deras historiskt framvuxna semiotik, ser vi närmare på de paradigmatiska och syntagmatiska relationerna i meningsskapande. Termerna har utvecklats inom den europeiska 1900-talsstrukturalism som Ferdinand de Saussure lägger grunden till i sin *Kurs i allmän lingvistik* (1970 [1916]). Saussure säger att paradigmatiska (med hans ord "associativa") och syntagmatiska relationer "motsvarar två former av vår mentala aktivitet, som båda är oundgängliga för språkets liv" (s. 155). Som paradigm ser han ord "med någonting gemensamt". Utanför talet associeras de "i minnet och på så sätt bildas grupper, inom vilka olika förbindelser råder". Saussure exemplifierar med det franska ordet *enseignement*, 'undervisning', och säger att det framkallar andra ord som på ett eller annat sätt är besläktade. Ord har också "förbindelser grundade på språkets lineära natur, eftersom de är kedjade vid varandra". Kombinationer "som bygger på lineariteten kan kallas syntagmer". Språk uppträder i talet som räckor av ord.

För Saussure är paradigm, eller associativa relationer, det som främst utmärker språket, *langue*, som förstås som ett formellt system av skillnader. Även om syntagmatiska relationer kan ingå i *langue*, så ligger de närmare det faktiska talet, dvs. det som Saussure kallar *parole* och ser som så varierat att det omöjligt kan ingå i språkvetenskapen. Detta tar Roland Barthes (1967) upp till diskussion i sin *Elements of Semiology*, där han bland annat visar hur kläder och mat kan förstås semiotiskt. Paradigmatiska relationer innebär att företeelser hör samman. Det kan handla om klädesplagg, som skiljs ut i paradigm enligt principen att de "cannot be worn at the same time on the same part of the body, and whose variation corresponds to a change in the meaning: toque – bonnet – hood, etc." (1967:63). Här utgör alltså *toque*, *bonnet* och *hood* ett paradigm, eftersom de alla är huvudbonader, och vi får tänka oss att pumps, gympaskor och gummistövlar på samma sätt är ett paradigm som hör samman med fötterna. De val vi gör inom paradigm realiseras syntagmatiskt, som kombinationer av klädenheter som vi har på olika delar av kroppen.

Barthes tolkning av Saussure kommer fortfarande tillbaka i semiotiskt inriktade läroböcker. I figur 1 visas Frandsen, Johansen & Ellerup Nielsens (1997:45) illustration av principerna för kläders grammatik, alltså för hur kläder väljs och kombineras. Det parigmatiska meningsskapandet, selektionsaxeln, utgörs av den uppsättning av samhöriga klädesplagg som ett val görs utifrån och beskrivs vertikalt. Det syntagmatiska meningsskapandet, kombinationsaxeln, blir en faktisk kombination av enheter eller plagg och uttrycks horisontellt. Liksom hos Saussure tenderar systemet att bli den uppsättning paradigm som uppstår genom de systematiska skillnader som görs i en kultur. En syntagm tenderar att bli realiseringar av detta system: hur kläder från olika paradigm kombineras och används av någon.

Figur 1. Frandsen, Johansen & Ellerup Nielsen (1997:45) illustrerar Barthes (1967) modell för kläders grammatik, där parigmatiska relationer (på en selektionsaxel) kombineras med syntagmatiska relationer (på en kombinationsaxel).

Det är vanligt att se parigmatiska relationer som vertikala och syntagmatiska som horisontella. Detta kan relateras till listans och tabellens materialitet, där det vertikala och horisontella blir rumsliga dimensioner. Listans parigmatiska karaktär gör att den kan (men inte måste, som vi ska se) skrivas vertikalt, uppifrån och ner. Tabellens syntagmatiska karak-

tär gör att den måste få en horisontell utsträckning och innehålla rader, som utgör kombinationer av enheter från olika paradigmer.

För en förståelse av listan och tabellen är materialiteten en huvudsak. Hodge & Kress (1988:20) talar i sin socialsemiotik om en ”materialist structuralism”, vars rötter finns hos Vološinov (1986 [1929]), som var samtida och samarbetade med Bachtin. I Vološinovs omläsning och kritik av Saussure framhålls tecknets materialitet på ett radikalt sätt: ”*consciousness itself can arise and become a viable fact only in the material embodiment of signs*” (1986:11, originalets kursiv). Det är i och genom sådant som är materialiserat – i vårt fall listan och tabellen – som vi, i samspel med andra, utvecklar ett mer avancerat tänkande och handlande i en kultur: ”It is not experience that organizes expression, but the other way around – *expression organizes experience*” (1986:85). Även i Ledins (2013) diskussion av textbegreppet blir materialiteten avgörande. En text är i sin enklaste form en inskription, gjord med ett visst teckensystem, på ett material. Ser vi på listor är det uppenbart att de genom historien använt sig av olika materialiteter: lertavlor, pergament, papper, datorskärmar etc. Det är också uppenbart att olika teckensystem tas i bruk. Språkliga tecken samsas gärna med matematiska tecken, så att ord avlöses av siffror.

Den teoretiska utgångspunkten för denna artikel är socialsemiotisk, så att listor och tabeller ses som materiella fenomen, designade för ett visst meningsskapande, och med vars hjälp ett avancerat tänkande och handlande uppstår i kulturella praktiker. Det tänkandet och handlandet har sin grund i att ett paradigm materialiseras, att kulturellt samhöriga kategorier listas och då separeras, abstraheras och reifieras. Hodge & Kress (1988:30) uttrycker det så: “The source of the features of a paradigmatic structure [...] is the material world of human actions and purposes in space and time.”

Att en sådan här semiotik inte behöver utesluta en poetik visar Eco (2009) som lägger listan till grund för estetiska iakttagelser av konst och litteratur. Att lista och förteckna tycks höra till människans natur, vara hennes sätt att nagla fast världen, både den världsiga och bortomjordiska tillvaron – om det så är alla kretsar i helvetet eller alla änglar i himlen. Detta kan aldrig lyckas helt; den definitiva listan finns inte. För Eco är det naturligt att något hamnar utanför, glöms bort eller inte kan sägas.

Fylogenes: listan, tabellen och skriftens uppkomst

Vi vet inte säkert när människans språk- och talförmåga uppstod i evolutionen, men det är åtminstone 200 000 år sedan (jfr Gärdenfors, 2007). Med språket kommer efter hand nya semiotiska verktyg och teknologier. Ser vi till människans användning av inskriptioner, av tecken inskrivna i ett material, olika ristningar, daterar den sig åtminstone 60 000 år tillbaka i tiden (Säljö, 2012:237). Skriften har en grund i övergången från jägar- till jordbrukssamhälle i olika delar av världen för omkring 12 000 år sedan. Det medförde att befolkningen ökade kraftigt och blev bofast. Samhällssystem började utvecklas, så att skördar, mark, bevattningsanläggningar etc. kunde ägas och fördelas (t.ex. Jansson, 1997; Melin, 2000; Reade, 2000).

Det första skriftsystemet uppstod för ca 5000 år sedan i Mesopotamien, hos sumererna i Eufrat och Tigris bördiga floddalar, där uppfinningar som hjulet och plogen gjort att skör-

darna gav ett överskott. Skriftsystemet kallas kilskrift, och det materialiserades på lertavlor (Coulmas, 1989:72ff.). Kilskriften kom att utvecklas från ikoner till symboler, från piktografiska tecken till stavelsetecken. Utvecklingen gick sedan vidare till ljudbetecknande former, så att det vi kallar bokstäver uppkommer. Dagens alfabet, den uppfinning som givit upphov till termen literacy (efter latinets *litera*, 'bokstav'), uppfanns av grekerna för omkring 3000 år sedan. Det finns tydliga kopplingar tillbaka till tidigare skriftsystem i Främre Asien. Bokstaven A går exempelvis att känna igen från det ursprungligen piktografiska kilskriftstecknet för oxe, med beteckningen *aleph* i det feniciska alfabet som föregick det grekiska (Coulmas, 1989:163).

Tidigt användes olika slags objekt, bilder och enkla tecken för att ordna samhället. Exempelvis blev räknestener viktiga när jordbruket uppstod. De bestod från början av småstenar eller bakade lerklumpar och användes för bokföring och beräkning. Relationen mellan det enkla tecknet (stenen) och referenten byggde på korrespondens. En sten motsvarade ett objekt, en viss vara, och stenarna lades i olika stora lerbehållare, som användes för affärskommunikation. Behållaren kunde fraktas till en bokhållare eller fungera som betalning i en affärssuppgörelse. Det här kom att utvecklas och ge upphov till sekundära tecken och koder – behållaren kunde lämnas utan stenar, tecken som refererar till behållare uppstod etc. – så att ett regelrätt räknesystem uppstod. På samma sätt kom piktogram att blir abstrakta. De kom att glida ifrån den direkta och ikoniska avbildningen av ett objekt och i stället utvecklas till en abstrakt kod med stavelsetecken (Coulmas, 1989:23ff.).

Mot denna bakgrund är det inte förvånande att de tidigaste sumeriska texterna är just listor. Exempel 1 visar en sumerisk lertavla från omkring 3000 f.Kr. Den förtecknar tilldelningen av öl – öl var sumerernas favoritdryck och användes som betalning till arbetare vid tempelbyggen. Skriften är vid den här tiden fortfarande piktografisk, så att öl symboliseras av en kruka med en avsmalnande botten. De i leran nedsänkta cirkelarna och skärorna vid sidan om krukorna är numeriska tecken, och längst ner till vänster finns en skål som är lutad mot ett skissartat ansikte, vilket är symbolen för att äta eller dricka. Lertavlorna lästes uppifrån och ned vid den här tiden; först senare skulle en horisontell läsning utvecklas. Tecknen ramas in i celler, vilket visar att det är likadana enheter som räknas upp. Att urskilja komponenter eller delar av något på detta sätt är vanligt även idag, vilket Kress & van Leeuwen (2006: kap. 3) visar i sin semiotiska genomgång av vad de kallar analytiska processer. I reklamannonser eller läroböcker kan materialiteten formateras i rutmönster där likadana delar, enheterna i ett paradigm, placeras och därmed samordnas.

De tidigaste listorna är ofta av det här slaget, dvs. de använder piktografiska tecken och förtecknar lagringen eller tilldelningen av olika slags jordbruksvaror. Det är värt att notera att tidiga listor gärna kombinerar semiotiska resurser, mer exakt ord och siffror, vilket ger dem får vissa tabellegenskaper. De både anger objekt (här öl) och kvantifierar dem (mängden öl) med hjälp av olika teckensystem och i en materialitet som skiljer ut varje kvantifierat objekt.

Exempel 1. Sumerisk lista som förtecknar tilldelning av öl från ca 3000 f.Kr, hämtad från British Museum, http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/me/t/tablet_allocation_of_beer.aspx (jfr Reade, 2000:36).

Ett verk som tydligt skriver fram listan som en grund för skriftens utveckling är Jack Goodys (1977) *The Domestication of the Savage Mind*. Goody (1977:81) menar att listan gör att språkliga enheter separeras och abstraheras. En lista "encourages the ordering of the items, by number, by initial sound, by category, etc. And the existence of boundaries, external and internal, brings greater visibility to categories, at the same time as making them more abstract." I en ekonomi som den sumeriska där stora tempel och palats uppfördes var det mycket som behövde förtecknas, exempelvis

income taxes, tribute, and the yield of the royal or priestly domain and workshops as well as the distribution of materials and ransoms to craftsmen and workers, a type of recording which was 'strictly formalized and astutely co-ordinated', and which was very much in evidence wherever writing on clay has led to the preservation of early documents. (Goody, 1977:82f.)

Den administrativa listan beskriver Goody som huvudsakligen retrospektiv, som en förteckning över befintliga personer, objekt eller händelser. De enklaste listorna bygger, precis som de tidiga räknestenarna, på korrespondens mellan tecknet och referenten, som är fysiskt tillgänglig och kan vara exempelvis öl, vete eller korn. Tidiga listor är alltså, konstaterar Fernandez (1991:32), kopplade till en mycket enkel läs- och skrivfärdighet, till "minimum decoding".

En från början ovanlig men allt eftersom spridd lista är den lexikala, som ska ses som "a protodictionary or embryonic encyclopaedia" (Goody, 1977:80). När stavelseskraften började bli utvecklad uppstod olika morfologiska listor, ordnade efter stavelser och motsvarande de alfabetiska listor vi känner igen från vår kultur. De kunde exempelvis baseras på vokalljud i stavelserna eller på teckenformen. Andra listor var begreppslika och sorterade in objekt i kategorier: olika slags träd, växter, delar av kroppen osv. Sådana listor blev viktiga i det skol-system som var tvunget att utvecklas för att garantera att en elit kunde läsa, skriva och räkna. De etablerar och organiserar kulturella erfarenheter och skapar en beständig kunskap som kan

traderas. Paradigmen bygger då inte längre på objekt som är tillgängliga i den aktuella situationen. De är en produkt av språket och skriften i sig och får karaktär av klassifikationssystem.

I boken *All verdens kunnskap* (Nasjonalbiblioteket, 2012) tas lexikonets och encyklopedins utveckling under 2000 år upp. Det första försöket att samla all världens vetande var Plinius' naturhistoria, *Naturalis historia*, som författades under det första århundradet av vår tideräkning. Verket består av 37 böcker som är tematiskt ordnade efter matematik, kosmologi, geografi, etnografi, medicin etc. Renodlat alfabetiska uppslagsböcker kommer med 1700-talets stora encyklopedier, inte minst Diderots och d'Alemberts *Encyclopédie*, som började utges 1751. Den alfabetiska principen väckte uppseende, och myndigheterna motarbetade encyklopedin och dess strikta, sekulariserade listning. Men bokstavsordningen sågs som den enklaste och effektivaste principen när all världens kunskap skulle sammanställas och göras komplett. Så kunde kultur och natur, det gudomliga och det världsliga, högt och lågt, inordnas i ett och samma klassifikationssystem (Nasjonalbiblioteket, 2012:17ff.).

Går vi tillbaka till det tidiga skriftbruket så blir listorna mer komplexa. Två samhöriga listor från den dåvarande syrianska hamnstaden Ugarit, daterade 1400 f.Kr., har följande innehåll:

Men arranged in two lists; the first list give the name of each man mentioning weather he has a wife and child; men without wives have their locality indicated, or, in the last entry, the man's trade; the second list enumerates the king's personell telling weather each man has a wife and child, and in an instance where he has none his trade is stated. (Goody, 1977:89)

De två listorna beskriver män i Ugarit utifrån civilstånd, barn, om ogift man även plats eller yrke plus vittnesbörd från kungens män om dessa kategorier. Listor kan alltså användas för att ge information om någon eller något ur ett bestämt antal aspekter, vilket i vår tid är grafiskt systematiserat i tabeller med kolumner och rader.

För att skriften ska möjliggöra byråkrati behövs det arkiv. När systematiskt ordnad information om personer, objekt, begrepp osv. kan arkiveras kan sådant som skatter, skolor, anställda eller affärsuppgörelser hanteras administrativt. Låt oss hoppa framåt i tiden, till det medeltida England, som beskrivs i Michael Clanchys (2013) *From Memory to Written Record*. Clanchy tar sig an perioden från Wilhelm Erövrarens seger vid Hastings 1066 till Edward I:s död 1307 och visar hur en skriftkultur tar form i och med att arkiv systematiskt byggs upp runt om i landet.

En del av den processen är att det skrivna ordet börjar bli mer tillförlitligt än det muntliga ordet. Som ett exempel på övergången från muntligt till skriftligt tar Clanchy (2013:277) en rättegång 1293 mot en viss Hugh, som anklagades för våldtäkt. Hugh gjorde gällande att det fanns jäviga jurymedlemmar som han låtit författa en lista över. Domaren bad honom läsa upp sina anklagelser. Hugh blev perplex: "Jag kan inte läsa." Domaren förklarade att inte heller han kunde läsa upp listan, eftersom orden måste komma ur Hughes mun. Till sist blev det så att Hughes försvarare fick viska anklagelserna på listan i Hughes öra så att det blev hans ord. Clanchy noterar att de tidigare muntliga reglerna för hur jurymedlemmar ifrågasätts nu blivit skriftliga; en skriven lista skulle tvunget upprättas och inlämnas till rätten. Samtidigt var

skriftligheten inte så långt gången att dokumentet i sig var tillräckligt. Det var nödvändigt att anklagelserna gavs röst av just den som framförde dem.

På 1200-talet kom centralmakten att utöka sina arkiv och därmed byråkratin. En spridd visa var *Song of the Husbandman*, där kyrkans män tar upp skatt av bönderna (Clanchy, 2013:48). Skatteindrivaren förklarar: ”Du står i min lista, som du mycket väl vet.” På forn- engelska: *Thou art written y my writ that thou wel wost*. Lokala arkiv inrättades och kungen ålade fogdar att förteckna invånarna, inte minst i beskattningssyfte. I exempel 2 visas övre delen av en förteckning över handlare från 1226–1227, upprättad i Wellingfords köping (se tablå 9, utan sidnumrering, i Clanchys bok). Materialiteten är pergament, som kunde rullas ihop och förvaras.

Det här är en tabell. Allra längst vill vänster urskiljs två grupper, handskmakare och tygmakare. Listan fortsätter sedan med slaktare, snickare, smeder etc. Detta är vad Goody kallar en lexikal lista, där paradigmet med handlare delas in i bestämda kategorier, så att ett klassificeringssystem uppstår som täcker in dem med en sådan yrkesutövning. I varje kategori kan sedan personerna i Wellingford förtecknas. Exempelvis nämns på den tredje raden handskmakare Roger the Clothier, som är skyldig 16 pence ”xvi.d.”, som det står i den följande kolumnen. Till höger finns sedan tre kvitteringar, där de summor som Roger the Clothier erlagt har noterats av tre olika händer/skrivare: 4 pence, ”r. iiij .d.” (”r” ska utläsas som ”recieved”), 6 pence och 6 pence, följt av ”quit”, som markerar att allt är betalt.

Exempel 2. Tabell med handlare i Wellingfords köping från 1226–1227, hämtad från tablå 9 i Clancy (2013) – tablå ligger som en sorts bilaga utan sidnummer efter huvudtexten.

Detta visar att tabeller kan vara öppna och interaktiva, att det till deras *affordances* hör att de kan ha bäring på och kräva framtida handlingar. Den här tabellen är ett kraftfullt semiotiskt verktyg och fungerar både som en personlista, där befintliga affärsmän grupperas efter yrke, och som en kvittensbok, där erlagd skatt registreras. Denna syntagm eller tabellrad fylls på

tills skatten är betald, och den ser likadan ut för alla affärsidkarna i Wellingford. Det krävs att så sker, att varje handlare betalar det han ska, annars blir han av med sina affärsrättigheter. Vi ser också att tabeller bygger på att ett visst paradigm görs till utgångspunkt för systematiska jämförelser, i vårt fall personer inom yrkeskategorier. Att det paradigmets blir utgångspunkten realiseras semiotiskt genom att det listas längst till vänster som given information.

I det tidigmoderna Europa blir tabellen viktigare och klassifikationssystemen mer elaborerade. I exempel 3 visas en mycket utförlig tabell över folkslag i Europa från början av 1700-talet, hämtad från Goody (1977:154f.), som i sin tur hämtat den från ett österrikiskt original som heter *Beschreibung und Konterfei der Europäischen Nationen*.

Brief description of types to be found in Europe and their different characteristics

<i>Names</i>	<i>Spanish</i>	<i>French</i>	<i>Belgian</i>	<i>German</i>	<i>English</i>	<i>Swiss</i>	<i>Pole</i>	<i>Hungarian</i>	<i>Muscovite</i>	<i>Turk or Greek</i>
Manners	Haughty	Frivolous	Sly	Open-hearted	Well-mannered	Strong	Peasant	Disloyal	Malicious	Fickle as April weather
Personality	Credulous	Patient and garrulous	Jealous	Passable	Warm-hearted	Cruel	Timid	Inhuman	Quite unlike the Slavs	A young devil
Intellect	Clever and wise	Cautious	Sagacious	Witty	Resistant	Ruthless	Disdainful	Still less	No skill whatsoever	Superficially clever
Physical features	Masculine	Childlike	Reluctant	Superior	Effeminate	Ordinary	Medium build	Sanguine	Infinitely rough	Tender, sensitive look
Skills	In writing	Military affairs	Canon Law	Secular law	Worldly-wise	The free arts	Different languages	Latin	In speaking Greek	Political affairs

Exempel 3. Tabell över Europas nationer (hämtad från Goody 1997:154f.)

<i>Names</i>	<i>Spanish</i>	<i>French</i>	<i>Belgian</i>	<i>German</i>	<i>English</i>	<i>Swiss</i>	<i>Pole</i>	<i>Hungarian</i>	<i>Muscovite</i>	<i>Turk or Greek</i>
Costume	Respectable	Variable	Respectable	Slaves to fashion	Frenchified	Fustian	Long-skirted	Very colourful	Chains	Like women
Faults	Haughty	Deceitful	Randy	Extravagant	Restless	Credulity	Braggart	Treacherous	Windbags	Even greater windbags
Likes	Flattery and praise	Warfare	Gold	Drink	Voluptuous	Expensive food	The aristocracy	Causing a disturbance	Little figs	Self-love
Diseases	Constipation	Peculiar to themselves	The plague	Bodagra	Consumption	Colic	Rupture	Influenza	Asthma	Anaemia
Their country	Fertile	Well-cultivated	Pleasant	Good	Fertile	Mountainous	Wooded	Fertile and rich in minerals	Full of ice	Pleasant
War virtues	Courageous	Machiavelian	Cautious	Invincible	Heroes at sea	Passionate commitment	Uncertain	Like pirates	Well-organised	Lazy
Worship	The best of everything	Goodness	A little better	Still more pious	Fickle as the moon	Busy beehives	Believe all manner of things	Activity	Apostate	The same
Their master	A monarch	A king	A patriarch	A kaiser	Now one, now the other	Freehold	Somebody elected	The unlovable	Volunteer	A tyrant
Excesses of	Fruits	Merchandise	Wine	Grain	Self-effacement	Ore pits	Defence-works	In all things	Cinnamon	Soft and gentle things
Pastimes	Games	Intrigue	Chatting	Drinking	Work	Eating	Brawling	Laziness	Sleeping	Being ill
Animal-comparison	An elephant	A fox	A lynx	A lion	A horse	An ox	A bear	A wolf	A donkey	A cat
Life ends	In a boat	In battle	In a monastery	In wine	In water	On the ground	In a manger	By a sword	In the snow	In fraud

Forts. exempel 3. Tabell över Europas nationer (hämtad från Goody 1997:154f.)

Tio nationer, eller nationalkaraktärer, presenteras i tabellen, och de klassificeras utifrån 17 kriterier: *manners, personality, intellect* osv. Det paradigmet sätts i den vänstra kolumnen och blir utgångspunkten för listningen av syntagmer där nationer jämförs. Låt oss se närmare på fransmän och tyskar. De förra är bland mycket annat fåfänga, barnsliga och varierade när det gäller de tre kriterierna *manners, physical features* och *costume*, medan tyskarna beskrivs som öppenhjärtiga, överlägsna och modeslavar.

Goody (1977:153f.) säger att människan nog har en allmän tendens att stereotypisera sina grannar. Men när detta formliaseras i en så utförlig tabell uppstår en sorts referensbok, nästan en uppslagsbok; vi får en fix och färdig guide till Europas nationalkaraktärer:

For each space in the Table *has* to be filled; the scheme allows of no empty boxes; the matrix abhors a vacuum. Indeed, as the looser classification of everyday speech becomes formalized in this way, the Table shifts from being a record of a classificatory system to being a kind of reference book, a ready reckoner of national character, a producer rather than just a product, comparable to the sorts of tables used by astrologers and other specialists to inform 'the man in the street' about the nature of the universe in which he finds himself.

Tabellens encyklopediska karaktär kommer sig, menar jag, av att den vilar på språkliga resurser. Som vi sett är det gärna så att tabeller (men också en del listor) kombinerar ord och siffror. Då blir, som i exempel 2 från 1200-talets Wellingford, vänsterkolumnens paradigm en

tydlig utgångspunkt, det som något ska utsägas om. En sådan tabell blir i det närmaste ogrammatisk, i varje fall svårläst och otymplig, om inte den kategorisering som den aktuella kulturella praktiken intresserar sig för, i det fallet olika slags handlare, hamnar där. Tabellen i exempel 3 skulle principiellt kunna kastas om, så att nationaliteterna listades i vänsterkolumnen som utgångspunkt; för att få veta vad som kännetecknar en nationalkaraktär fick man då läsa horisontellt och inte vertikalt. Nu talar utrymmesskäl för den aktuella formen; det är svårt att få plats med 17 kriterier i den översta raden.

Exempel 3 pekar in mot det europeiska 1700-talet där snart sagt allt och alla kom att infogas i klassifikationssystem och taxonomier, och där en vetenskaplig rationalitet slår igenom (t.ex. Pratt 1992). Carl von Linnés *Systema Naturae* från 1734 är ett exempel, där djur och växter klassificeras minutiöst, och detta var också en huvudsak för den svenska Vetenskapsakademien, som grundades 1739 och med sina Handlingar startade den första svenska vetenskapliga tidskriften. Linné visade också intresse för människoraser, och indelningen av dem kom att ägnas mycket möda, inte minst under kolonialiseringen av Afrika. Genrer som naturhistoria och reseskildringar uppstod, där exotiska berättelser varvades med listartade redogörelser för klassificeringar (jfr Ledin 1997).

I Sverige grundas 1749 en myndighet med det talande namnet Tabellverket; på 1800-talet döptes den om till dagens namn Statistiska centralbyrån (jfr Sørbye 2014 om den norska Statistisk sentralbyrå och dess tabeller med befolkningsdata från 1735 tills idag). Befolkningsdata hade sedan länge samlats in, men nu kunde det göras än mer effektivt och med nya klassifikationssystem i det som kallades *statistiska tabeller*. Prästerna ålades en omfattande rapportering. Befolkningen i socken skulle redovisas inte bara till antal, utan också i relation till födda och döda, sjukdomar, märkliga händelser (formulerat som *vad sällsamt i församlingen sig tilldragit haver*), dödsorsaker – det sistnämnda är det som tabellen i exempel 4 är till för. Tabellen utgjorde mittensidorna i det häfte prästen fick från Tabellverket.

Av tabellen framgår, enligt summeringen längst ned till höger, att 12 personer, 8 kvinnor och 4 män, dött i Garde församling på Gotland under 1751 av följande orsaker:

- *Kåppor och Mässling*. Totalt 4 personer. 2 personer var av kvinnokön, båda yngre än 1 år, och 2 personer var av maskön, varav 1 person mellan 3 och 5 år och 1 person mellan 5 och 10 år.
- *Heftig sjukdom och Brännsjuka*. Totalt 1 person av maskön mellan 30 och 35 år.
- *Mage- och Bak-ref*. Totalt 1 person av kvinnokön mellan 50 och 55 år.
- *Tvinsot och Mjält-sjuka*. Totalt 1 person av kvinnokön mellan 35 och 40 år. (Prästen har längst till höger på tabellraden fyllt i att även 1 person av maskön dött av detta; tabellen är alltså oklar här.)
- *Ålderdom och Bräcklighet*. Totalt 3 personer av kvinnokön, 1 mellan 75 och 80 år, 1 mellan 80 och 85 år och 1 mellan 85 och 90 år.

- *Okänd Barn-sjuka*. Totalt 2 personer, båda yngre än 1 år, 1 av manskön och 1 av kvinnokön.

Det är ett omfattande klassificeringssystem vi möter. Tabellen har 32 kategorier som given information i vänsterspalten, varav sex kommer till användning i Garde. Det förutsätts att de här kategorierna ska kunna användas som en sorts diagnoser, och så sett blir de för nutida ögon lite märkliga.

Exempel 4. Statistisk tabell från Tabellverket, där prästen i Garde församling på Gotland fyllt i dödsorsaker för år 1751.

TAB II. UTDRAG

GARDE FÖRSAMLINGS KYRKO-BOK *efter the iherstades Döde Personer, År 1751. efter vissa Claffer af Aldern, jämte the Sjukdomar och Tilfälligheter, hvaregenom the afstid.*

År
1751

SJUKDOMAR OCH TILFÄLL- LIGHETER.	DÖDE Yngre än 1 år.	DÖDE enligt 1. och 2. år.	DÖDE enligt 3. och 4. år.	DÖDE enligt 5. och 6. år.	DÖDE enligt 7. och 8. år.	DÖDE enligt 9. och 10. år.	DÖDE enligt 11. och 12. år.	DÖDE enligt 13. och 14. år.	DÖDE enligt 15. och 16. år.	DÖDE enligt 17. och 18. år.	DÖDE enligt 19. och 20. år.	DÖDE enligt 21. och 22. år.	DÖDE enligt 23. och 24. år.	DÖDE enligt 25. och 26. år.	DÖDE enligt 27. och 28. år.	DÖDE enligt 29. och 30. år.	DÖDE enligt 31. och 32. år.	DÖDE enligt 33. och 34. år.	DÖDE enligt 35. och 36. år.	DÖDE enligt 37. och 38. år.	DÖDE enligt 39. och 40. år.	DÖDE enligt 41. och 42. år.	DÖDE enligt 43. och 44. år.	DÖDE enligt 45. och 46. år.	DÖDE enligt 47. och 48. år.	DÖDE enligt 49. och 50. år.	DÖDE enligt 51. och 52. år.	DÖDE enligt 53. och 54. år.	DÖDE enligt 55. och 56. år.	DÖDE enligt 57. och 58. år.	DÖDE enligt 59. och 60. år.	DÖDE enligt 61. och 62. år.	DÖDE enligt 63. och 64. år.	DÖDE enligt 65. och 66. år.	DÖDE enligt 67. och 68. år.	DÖDE enligt 69. och 70. år.	DÖDE enligt 71. och 72. år.	DÖDE enligt 73. och 74. år.	DÖDE enligt 75. och 76. år.	DÖDE enligt 77. och 78. år.	DÖDE enligt 79. och 80. år.	DÖDE enligt 81. och 82. år.	DÖDE enligt 83. och 84. år.	DÖDE enligt 85. och 86. år.	DÖDE enligt 87. och 88. år.	DÖDE enligt 89. och 90. år.	DÖDE enligt 91. och 92. år.	DÖDE enligt 93. och 94. år.	DÖDE enligt 95. och 96. år.	DÖDE enligt 97. och 98. år.	DÖDE enligt 99. och 100. år.	DÖDE enligt 101. och 102. år.	DÖDE enligt 103. och 104. år.	DÖDE enligt 105. och 106. år.	DÖDE enligt 107. och 108. år.	DÖDE enligt 109. och 110. år.	DÖDE enligt 111. och 112. år.	DÖDE enligt 113. och 114. år.	DÖDE enligt 115. och 116. år.	DÖDE enligt 117. och 118. år.	DÖDE enligt 119. och 120. år.	DÖDE enligt 121. och 122. år.	DÖDE enligt 123. och 124. år.	DÖDE enligt 125. och 126. år.	DÖDE enligt 127. och 128. år.	DÖDE enligt 129. och 130. år.	DÖDE enligt 131. och 132. år.	DÖDE enligt 133. och 134. år.	DÖDE enligt 135. och 136. år.	DÖDE enligt 137. och 138. år.	DÖDE enligt 139. och 140. år.	DÖDE enligt 141. och 142. år.	DÖDE enligt 143. och 144. år.	DÖDE enligt 145. och 146. år.	DÖDE enligt 147. och 148. år.	DÖDE enligt 149. och 150. år.	DÖDE enligt 151. och 152. år.	DÖDE enligt 153. och 154. år.	DÖDE enligt 155. och 156. år.	DÖDE enligt 157. och 158. år.	DÖDE enligt 159. och 160. år.	DÖDE enligt 161. och 162. år.	DÖDE enligt 163. och 164. år.	DÖDE enligt 165. och 166. år.	DÖDE enligt 167. och 168. år.	DÖDE enligt 169. och 170. år.	DÖDE enligt 171. och 172. år.	DÖDE enligt 173. och 174. år.	DÖDE enligt 175. och 176. år.	DÖDE enligt 177. och 178. år.	DÖDE enligt 179. och 180. år.	DÖDE enligt 181. och 182. år.	DÖDE enligt 183. och 184. år.	DÖDE enligt 185. och 186. år.	DÖDE enligt 187. och 188. år.	DÖDE enligt 189. och 190. år.	DÖDE enligt 191. och 192. år.	DÖDE enligt 193. och 194. år.	DÖDE enligt 195. och 196. år.	DÖDE enligt 197. och 198. år.	DÖDE enligt 199. och 200. år.	DÖDE enligt 201. och 202. år.	DÖDE enligt 203. och 204. år.	DÖDE enligt 205. och 206. år.	DÖDE enligt 207. och 208. år.	DÖDE enligt 209. och 210. år.	DÖDE enligt 211. och 212. år.	DÖDE enligt 213. och 214. år.	DÖDE enligt 215. och 216. år.	DÖDE enligt 217. och 218. år.	DÖDE enligt 219. och 220. år.	DÖDE enligt 221. och 222. år.	DÖDE enligt 223. och 224. år.	DÖDE enligt 225. och 226. år.	DÖDE enligt 227. och 228. år.	DÖDE enligt 229. och 230. år.	DÖDE enligt 231. och 232. år.	DÖDE enligt 233. och 234. år.	DÖDE enligt 235. och 236. år.	DÖDE enligt 237. och 238. år.	DÖDE enligt 239. och 240. år.	DÖDE enligt 241. och 242. år.	DÖDE enligt 243. och 244. år.	DÖDE enligt 245. och 246. år.	DÖDE enligt 247. och 248. år.	DÖDE enligt 249. och 250. år.	DÖDE enligt 251. och 252. år.	DÖDE enligt 253. och 254. år.	DÖDE enligt 255. och 256. år.	DÖDE enligt 257. och 258. år.	DÖDE enligt 259. och 260. år.	DÖDE enligt 261. och 262. år.	DÖDE enligt 263. och 264. år.	DÖDE enligt 265. och 266. år.	DÖDE enligt 267. och 268. år.	DÖDE enligt 269. och 270. år.	DÖDE enligt 271. och 272. år.	DÖDE enligt 273. och 274. år.	DÖDE enligt 275. och 276. år.	DÖDE enligt 277. och 278. år.	DÖDE enligt 279. och 280. år.	DÖDE enligt 281. och 282. år.	DÖDE enligt 283. och 284. år.	DÖDE enligt 285. och 286. år.	DÖDE enligt 287. och 288. år.	DÖDE enligt 289. och 290. år.	DÖDE enligt 291. och 292. år.	DÖDE enligt 293. och 294. år.	DÖDE enligt 295. och 296. år.	DÖDE enligt 297. och 298. år.	DÖDE enligt 299. och 300. år.	DÖDE enligt 301. och 302. år.	DÖDE enligt 303. och 304. år.	DÖDE enligt 305. och 306. år.	DÖDE enligt 307. och 308. år.	DÖDE enligt 309. och 310. år.	DÖDE enligt 311. och 312. år.	DÖDE enligt 313. och 314. år.	DÖDE enligt 315. och 316. år.	DÖDE enligt 317. och 318. år.	DÖDE enligt 319. och 320. år.	DÖDE enligt 321. och 322. år.	DÖDE enligt 323. och 324. år.	DÖDE enligt 325. och 326. år.	DÖDE enligt 327. och 328. år.	DÖDE enligt 329. och 330. år.	DÖDE enligt 331. och 332. år.	DÖDE enligt 333. och 334. år.	DÖDE enligt 335. och 336. år.	DÖDE enligt 337. och 338. år.	DÖDE enligt 339. och 340. år.	DÖDE enligt 341. och 342. år.	DÖDE enligt 343. och 344. år.	DÖDE enligt 345. och 346. år.	DÖDE enligt 347. och 348. år.	DÖDE enligt 349. och 350. år.	DÖDE enligt 351. och 352. år.	DÖDE enligt 353. och 354. år.	DÖDE enligt 355. och 356. år.	DÖDE enligt 357. och 358. år.	DÖDE enligt 359. och 360. år.	DÖDE enligt 361. och 362. år.	DÖDE enligt 363. och 364. år.	DÖDE enligt 365. och 366. år.	DÖDE enligt 367. och 368. år.	DÖDE enligt 369. och 370. år.	DÖDE enligt 371. och 372. år.	DÖDE enligt 373. och 374. år.	DÖDE enligt 375. och 376. år.	DÖDE enligt 377. och 378. år.	DÖDE enligt 379. och 380. år.	DÖDE enligt 381. och 382. år.	DÖDE enligt 383. och 384. år.	DÖDE enligt 385. och 386. år.	DÖDE enligt 387. och 388. år.	DÖDE enligt 389. och 390. år.	DÖDE enligt 391. och 392. år.	DÖDE enligt 393. och 394. år.	DÖDE enligt 395. och 396. år.	DÖDE enligt 397. och 398. år.	DÖDE enligt 399. och 400. år.	DÖDE enligt 401. och 402. år.	DÖDE enligt 403. och 404. år.	DÖDE enligt 405. och 406. år.	DÖDE enligt 407. och 408. år.	DÖDE enligt 409. och 410. år.	DÖDE enligt 411. och 412. år.	DÖDE enligt 413. och 414. år.	DÖDE enligt 415. och 416. år.	DÖDE enligt 417. och 418. år.	DÖDE enligt 419. och 420. år.	DÖDE enligt 421. och 422. år.	DÖDE enligt 423. och 424. år.	DÖDE enligt 425. och 426. år.	DÖDE enligt 427. och 428. år.	DÖDE enligt 429. och 430. år.	DÖDE enligt 431. och 432. år.	DÖDE enligt 433. och 434. år.	DÖDE enligt 435. och 436. år.	DÖDE enligt 437. och 438. år.	DÖDE enligt 439. och 440. år.	DÖDE enligt 441. och 442. år.	DÖDE enligt 443. och 444. år.	DÖDE enligt 445. och 446. år.	DÖDE enligt 447. och 448. år.	DÖDE enligt 449. och 450. år.	DÖDE enligt 451. och 452. år.	DÖDE enligt 453. och 454. år.	DÖDE enligt 455. och 456. år.	DÖDE enligt 457. och 458. år.	DÖDE enligt 459. och 460. år.	DÖDE enligt 461. och 462. år.	DÖDE enligt 463. och 464. år.	DÖDE enligt 465. och 466. år.	DÖDE enligt 467. och 468. år.	DÖDE enligt 469. och 470. år.	DÖDE enligt 471. och 472. år.	DÖDE enligt 473. och 474. år.	DÖDE enligt 475. och 476. år.	DÖDE enligt 477. och 478. år.	DÖDE enligt 479. och 480. år.	DÖDE enligt 481. och 482. år.	DÖDE enligt 483. och 484. år.	DÖDE enligt 485. och 486. år.	DÖDE enligt 487. och 488. år.	DÖDE enligt 489. och 490. år.	DÖDE enligt 491. och 492. år.	DÖDE enligt 493. och 494. år.	DÖDE enligt 495. och 496. år.	DÖDE enligt 497. och 498. år.	DÖDE enligt 499. och 500. år.	DÖDE enligt 501. och 502. år.	DÖDE enligt 503. och 504. år.	DÖDE enligt 505. och 506. år.	DÖDE enligt 507. och 508. år.	DÖDE enligt 509. och 510. år.	DÖDE enligt 511. och 512. år.	DÖDE enligt 513. och 514. år.	DÖDE enligt 515. och 516. år.	DÖDE enligt 517. och 518. år.	DÖDE enligt 519. och 520. år.	DÖDE enligt 521. och 522. år.	DÖDE enligt 523. och 524. år.	DÖDE enligt 525. och 526. år.	DÖDE enligt 527. och 528. år.	DÖDE enligt 529. och 530. år.	DÖDE enligt 531. och 532. år.	DÖDE enligt 533. och 534. år.	DÖDE enligt 535. och 536. år.	DÖDE enligt 537. och 538. år.	DÖDE enligt 539. och 540. år.	DÖDE enligt 541. och 542. år.	DÖDE enligt 543. och 544. år.	DÖDE enligt 545. och 546. år.	DÖDE enligt 547. och 548. år.	DÖDE enligt 549. och 550. år.	DÖDE enligt 551. och 552. år.	DÖDE enligt 553. och 554. år.	DÖDE enligt 555. och 556. år.	DÖDE enligt 557. och 558. år.	DÖDE enligt 559. och 560. år.	DÖDE enligt 561. och 562. år.	DÖDE enligt 563. och 564. år.	DÖDE enligt 565. och 566. år.	DÖDE enligt 567. och 568. år.	DÖDE enligt 569. och 570. år.	DÖDE enligt 571. och 572. år.	DÖDE enligt 573. och 574. år.	DÖDE enligt 575. och 576. år.	DÖDE enligt 577. och 578. år.	DÖDE enligt 579. och 580. år.	DÖDE enligt 581. och 582. år.	DÖDE enligt 583. och 584. år.	DÖDE enligt 585. och 586. år.	DÖDE enligt 587. och 588. år.	DÖDE enligt 589. och 590. år.	DÖDE enligt 591. och 592. år.	DÖDE enligt 593. och 594. år.	DÖDE enligt 595. och 596. år.	DÖDE enligt 597. och 598. år.	DÖDE enligt 599. och 600. år.	DÖDE enligt 601. och 602. år.	DÖDE enligt 603. och 604. år.	DÖDE enligt 605. och 606. år.	DÖDE enligt 607. och 608. år.	DÖDE enligt 609. och 610. år.	DÖDE enligt 611. och 612. år.	DÖDE enligt 613. och 614. år.	DÖDE enligt 615. och 616. år.	DÖDE enligt 617. och 618. år.	DÖDE enligt 619. och 620. år.	DÖDE enligt 621. och 622. år.	DÖDE enligt 623. och 624. år.	DÖDE enligt 625. och 626. år.	DÖDE enligt 627. och 628. år.	DÖDE enligt 629. och 630. år.	DÖDE enligt 631. och 632. år.	DÖDE enligt 633. och 634. år.	DÖDE enligt 635. och 636. år.	DÖDE enligt 637. och 638. år.	DÖDE enligt 639. och 640. år.	DÖDE enligt 641. och 642. år.	DÖDE enligt 643. och 644. år.	DÖDE enligt 645. och 646. år.	DÖDE enligt 647. och 648. år.	DÖDE enligt 649. och 650. år.	DÖDE enligt 651. och 652. år.	DÖDE enligt 653. och 654. år.	DÖDE enligt 655. och 656. år.	DÖDE enligt 657. och 658. år.	DÖDE enligt 659. och 660. år.	DÖDE enligt 661. och 662. år.	DÖDE enligt 663. och 664. år.	DÖDE enligt 665. och 666. år.	DÖDE enligt 667. och 668. år.	DÖDE enligt 669. och 670. år.	DÖDE enligt 671. och 672. år.	DÖDE enligt 673. och 674. år.	DÖDE enligt 675. och 676. år.	DÖDE enligt 677. och 678. år.	DÖDE enligt 679. och 680. år.	DÖDE enligt 681. och 682. år.	DÖDE enligt 683. och 684. år.	DÖDE enligt 685. och 686. år.	DÖDE enligt 687. och 688. år.	DÖDE enligt 689. och 690. år.	DÖDE enligt 691. och 692. år.	DÖDE enligt 693. och 694. år.	DÖDE enligt 695. och 696. år.	DÖDE enligt 697. och 698. år.	DÖDE enligt 699. och 700. år.	DÖDE enligt 701. och 702. år.	DÖDE enligt 703. och 704. år.	DÖDE enligt 705. och 706. år.	DÖDE enligt 707. och 708. år.	DÖDE enligt 709. och 710. år.	DÖDE enligt 711. och 712. år.	DÖDE enligt 713. och 714. år.	DÖDE enligt 715. och 716. år.	DÖDE enligt 717. och 718. år.	DÖDE enligt 719. och 720. år.	DÖDE enligt 721. och 722. år.	DÖDE enligt 723. och 724. år.	DÖDE enligt 725. och 726. år.	DÖDE enligt 727. och 728. år.	DÖDE enligt 729. och 730. år.	DÖDE enligt 731. och 732. år.	DÖDE enligt 733. och 734. år.	DÖDE enligt 735. och 736. år.	DÖDE enligt 737. och 738. år.	DÖDE enligt 739. och 740. år.	DÖDE enligt 741. och 742. år.	DÖDE enligt 743. och 744. år.	DÖDE enligt 745. och 746. år.	DÖDE enligt 747. och 748. år.	DÖDE enligt 749. och 750. år.	DÖDE enligt 751. och 752. år.	DÖDE enligt 753. och 754. år.	DÖDE enligt 755. och 756. år.	DÖDE enligt 757. och 758. år.	DÖDE enligt 759. och 760. år.	DÖDE enligt 761. och 762. år.	DÖDE enligt 763. och 764. år.	DÖDE enligt 765. och 766. år.	DÖDE enligt 767. och 768. år.	DÖDE enligt 769. och 770. år.	DÖDE enligt 771. och 772. år.	DÖDE enligt 773. och 774. år.	DÖDE enligt 775. och 776. år.	DÖDE enligt 777. och 778. år.	DÖDE enligt 779. och 780. år.	DÖDE enligt 781. och 782. år.	DÖDE enligt 783. och 784. år.	DÖDE enligt 785. och 786. år.	DÖDE enligt 787. och 788. år.	DÖDE enligt 789. och 790. år.	DÖDE enligt 791. och 792. år.	DÖDE enligt 793. och 794. år.	DÖDE enligt 795. och 796. år.	DÖDE enligt 797. och 798. år.	DÖDE enligt 799. och 800. år.	DÖDE enligt 801. och 802. år.	DÖDE enligt 803. och 804. år.	DÖDE enligt 805. och 806. år.	DÖDE enligt 807. och 808. år.	DÖDE enligt 809. och 810. år.	DÖDE enligt 811. och 812. år.	DÖDE enligt 813. och 814. år.	DÖDE enligt 815. och 816. år.	DÖDE enligt 817. och 818. år.	DÖDE enligt 819. och 820. år.	DÖDE enligt 821. och 822. år.	DÖDE enligt 823. och 824. år.	DÖDE enligt 825. och 826. år.	DÖDE enligt 827. och 828. år.	DÖDE enligt 829. och 830. år.	DÖDE enligt 831. och 832. år.	DÖDE enligt 833. och 834. år.	DÖDE enligt 835. och 836. år.	DÖDE enligt 837. och 838. år.	DÖDE enligt 839. och 840. år.	DÖDE enligt 841. och 842. år.	DÖDE enligt 843. och 844. år.	DÖDE enligt 845. och 846. år.	DÖDE enligt 847. och 848. år.	DÖDE enligt 849. och 850. år.	DÖDE enligt 851. och 852. år.	DÖDE enligt 853. och 854. år.	DÖDE enligt 855. och 856. år.	DÖDE enligt 857. och 858. år.	DÖDE enligt 859. och 860. år.	DÖDE enligt 861. och 862. år.	DÖDE enligt 863. och 864. år.	DÖDE enligt 865. och 866. år.	DÖDE enligt 867. och 868. år.	DÖDE enligt 869. och 870. år.	DÖDE enligt 871. och 872. år.	DÖDE enligt 873. och 874. år.	DÖDE enligt 875. och 876. år.	DÖDE enligt 877. och 878. år.	DÖDE enligt 879. och 880. år.	DÖDE enligt 881. och 882. år.	DÖDE enligt 883. och 884. år.	DÖDE enligt 885. och 886. år.	DÖDE enligt 887. och 888. år.	DÖDE enligt 889. och 890. år.	DÖDE enligt 891. och 892. år.	DÖDE enligt 893. och 894. år.	D
--	---------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	---

Den här tabellen skulle cirkuleras i en storskalig infrastruktur, där information som inbegrep alla människor i Sverige hanterades av olika aktörer. Vi ser instruktioner för det nederst på papperet under *Anmärkning*ar. Där sägs vem som ska göra vad, så att den infrastruktur som informationshanteringen kräver synliggörs. Prästens tabell går till ett *consortium*, som börjar summera dödsorsaker i en ny tabell, vilket på nästa nivå tas över av *lands-höfdinge-ämbetet* etc. Sådana här processer tas upp i Bowker & Stars (1999) bok med den talande titeln *Sorting Things Out. Classification and Its Consequences*. En huvudsak i boken är medicinska klassifikationssystem, och den tar avstamp i en engelsk tabell för dödsorsaker från 1600-talet som i mycket liknar den senare svenska (1999:22f.).

En av många intressanta aspekter av klassifikationssystem är att de i sin utformning gör anspråk på fullständighet. Den som ska fylla i en dödsorsak eller sortera in en biblioteksbok förutsätter att det i klassificeringen av diagnoser eller bokslag finns en lämplig kategori – och om det inte riktigt finns det måste den i vilket fall fylla i en diagnos eller välja en hylla. I praktiken är klassifikationssystem – trots att vi ofta förhåller oss till dem som vore de naturliga och självklara – motsägelsefulla.

Bowker & Star (1999) följer utvecklingen av det medicinska systemet för sjukdomsklassificering ICD, *International Classification of Diseases*. Det tar form i slutet av 1800-talet och utvecklas, i regi av WHO, till ett globalt system som ska innefatta alla sjukdomar på hela jorden. De diskuterar hur systemet med nödvändighet är ofullständigt och måste revideras i förhållande till olika skärningspunkter, som när generella krav på logik och fullständighet krockar med lokala kontexter, där aktörer inom forskning, politik, polisväsende, industri etc. har motstridiga intressen. I början av 1900-talet var exempelvis den mycket omfattande klassificeringen av självmord omdiskuterad. Läkare menade att den kliniskt sett var poänglös, medan politiker menade att den var viktig sociologiskt sett och för polisen. En annan diskussion var hur man vid kollektiva självmord skulle använda kategorin mord, dvs. vid vilken ålder den döda inte skulle anses vara ansvarig för handlingen utan vara tvingad till den och därmed mördad.

En poäng hos Bowker & Star är att klassifikationssystem har olika slags materialitet. De hanteras med hjälp av papper, digitala programvaror och databaser, olika objekt osv. De återkommer till listan som ett grundläggande verktyg: "List making is foundational for coordinating activity in time and space" (1999:138). De noterar att den ökande produktionen av listor över språk, raser, minaraler, djur, sjukdomar, växter etc. var en central del av det moderna och vetenskapliga genombrottet under 1800-talet.

Exempel 4 visar hur denna utveckling nästan håller på att spränga tabellen. Eller annorlunda uttryckt: när klassifikationssystem blir komplexa och ingår i storskaliga infrastrukturer, blir det svårt att hantera allting i en enda tabell. Sjukdomstabellen har långt mer än 1000 celler. Inte bara dödsorsakerna delas in i vänsterkolumnerna, utan även högerkolumnerna har en utförlig indelning av ålder och kön för att upprätta undergrupper (totalt 42 undergrupper uppstår på detta sätt). Det är svårt att dra detta klassificeringssystem mycket längre om den form som ska användas är en enda tabell. När ICD upprättas och utvecklas kommer olika slags komplexa listor att samexistera och kodifiera olika klassifikationer och standarder.

Ontogenes: listan, tabellen och barnets utveckling

Det är en vacker tanke att fylogenesen spelas upp i ontogenesen, att en ursprunglig utveckling hos människan som art åtminstone delvis återkommer i barnets utveckling, så att ett liknande meningsskapande tar form. En risk med den infallsvinkeln är att barns semiotiska beteenden övertolkas. Men det är, menar jag, en risk värd att ta, för det finns paralleller att göra.

Låt oss se på tidiga barnlistor. Exempel 5 visar en lapp som Doris, fyra år, gjorde när mamma höll på att skriva en handla-lista. Doris visste att det behövdes tvål och ville delta i den kulturella praktiken att planera matinköp. Mamma tecknade bokstäverna i luften, och Doris lade stor möda på att skriva dem så fint som möjligt med en tuschpenna på ett A4-papper, varifrån hon sedan, mycket nöjd, klippte ur den aktuella lappen och la den på köksbordet.

Liksom hos sumererna för länge sett bygger det här på korrespondens mellan tecknet och referenten, i vårt fall mellan alfabetiskt skrivna ord och en faktisk tvålförpackning. Materialiteten gör att lappen kan tas med till affären, att den blir som en etikett som rent fysiskt kan häftas vid objektet. Den enkla lappen fungerar som ett externt minne som gör att aktiviteter kan koordineras över tid och rum. Typiskt för listor och deras *affordances* är också att de har en substantivisk karaktär om det är objekt som förtecknas. Substantiven kan, för att precisera referenten, förses med bestämmningar, som *extra* i det här fallet.

Exempel 5. Doris, fyra år, bidrar till familjens handla-lista.

Exempel 6. Ella, sex år, skriver alfabetet i en rosa skrivbok med bård.

I exempel 6 har Ella, sex år, skrivit ner alfabetet. Materialiteten är en rosa skrivbok med bård runtomkring, och skrivverktyget är en bläckpenna. Här går det att göra paralleller till sumerernas lexikala listor, där skrivtecken sorterades på olika sätt. Sådana listor var, menar Goody (1977:84), viktiga i utvecklingen av det som blev alfabetet. Det Ella gör är att erövra denna "technology of the intellect" (Goody, 1968).

Det hela är inte skrivet för att kommunicera med andra, utan hon systematiserar skriftteknologin för sin egen skull och sitt eget lärande. En första bokstavsdokumentation, längst upp på sidan, är överstruken och på vänstersidan står det NÄ FEL. Skriftens kognitiva utmaningar leder ofta till att vi människor självkommunicerar (Lotman 1990) och låter externa representationer (här alfabetet utskrivet) bli interna (en förgivettagen kunskap). Detta är i linje med Vygotskijs (2001 [1934]) tes om att kognitiv utveckling sker i det sociala, i medieringar. Luria (1928:495) uttrycker det så: "If he [barnet] wishes to remember a difficult series, he invents a conventional sign, and this sign, being wedged between the task and memory, assists in the better mastering of that task."

Vi går till ytterligare en sexåring, Moa, som i exempel 7 har skrivit en matlista för sin hamster och hängt upp den på sin sovrumsdörr så att alla kan se den. I Moas familj har man haft flera hamstrar, och nu vill Moa bli en kompetent deltagare i den kulturella praktiken att ha hand om ett husdjur. Hon har därför, med familjens hjälp, förtecknat vilket slags mat som är lämplig. Listan består av substantiven *jordgubbar*, *persilja*, *majs*, *solros(frön)*, *jordnötter*, *bladpersilja*, *gurka*, *persika*. Den är vertikalt utformad, vilket fungerar bra när papper är materialiteten. Då markeras tydligt den separering och abstrahering av enheter som är listformens grundidé. Återigen bygger listan på korrespondens. De paradigm som barn, liksom de gamla sumererna, utgår från är kulturellt etablerade på så vis att det rör sig om samhöriga objekt som går att peka och ta på i den aktuella listsituationen.

Det finns också korrespondens på ett annat plan, nämligen mellan piktografiska och alfabetiska tecken. Som vi ser har Moa med tuschpennor tecknat varje matvara till vänster, så att det hela får karaktären av punktlista – dessutom finns längst ner en liten tecknad hamster som rundar av listan. Dessa piktografiska tecken översätts sedan till den alfabetiska koden. Denna kombination av semiotiska resurser är det frestande att jämföra med kilskriftens och alfabetets uppkomst; de har ju sitt ursprung i avbildande, piktografiska tecken.

Exempel 7. Moa, sex år, har skrivit en matlista för sin hamster.

I exempel 8 möter vi Alice, också sex år, och hennes önskelista till jul, återigen en vertikalt organiserad och substantivisk förteckning. Det är första gången Alice skriver en regelrätt önskelista, och genom utnyttja skriftens beständighet kan hon påverka presentinköp och delta i julklappsutdelningen på nya sätt. Listan ska utläsas: *glassmaskin, sockervaddsmaskin, godismaskin, Barbiedocka med kläder, en egen iPad, skojlådan*. Alice och mamma är båda intresserade av godis och har diskuterat detta med maskiner.

Exempel 8.
Alice, sex år, har skrivit en önskelista till jul.

En önskelista har en uppenbar framtidsdimension. Liksom handla-listan lägger den upp för att saker kan bockas av eller strykas över, så att den blir en checklista. Goody (1977:80) vill urskilja en särskild typ av lista som "serves as a guide for future action, a plan. Items get struck off, mentally or physically, as they are dealt with." Jag tror inte att framtidsdimensionen kan eller ska ses som motsvarande en avgränsad listtyp. Snarare verkar det vara en allmän egenskap hos listor att de överskrider tid och rum på sätt som tillåter planering och kontroll.

Även exempel 9 visar på hur listor hjälper till att koordinera och planera aktiviteter i tid och rum. Svea har sin kompis Siri på besök, båda är åtta år, och lillasyster Doris, som vi träffade tidigare, har nu hunnit fylla fem. Barnen går från middagsbordet eftersom de kommer på att de vill göra ett uppträdande. För att planera det behövs en lapp, tycker Svea, och skriver med en blyertspenna in sig själv som utgångspunkt eller regissör i det så kallade vänsterkrysset på det olinjerade A4-papperet. Hennes ansvar blir *låtar* och *kläder*. Eftersom personer ska skiljas ut blir det sedan lämpligt att dela in papperet som en fyrfältare, där Doris och Siri hamnar i varsin box med sina uppdrag, så att listans funktion av att separera enheter (i vårt fall personer) tydliggörs. Som vi sett behöver inte en lista vara vertikal; de tidiga sumeriska listorna hade också boxar eller celler på det här viset, och de kunde ha en syntagmatisk karaktär, så att två paradigmer, här personer och uppdrag, kombineras.

W P drag	Doris
Svea	frixer
lätar	Bi geter
kläder	
	Siri
	korografi
	dekorationer

Exempel 9. Svea, åtta år, planerar ett uppträdande med den jämgamla kompisen Siri och lillasyster Doris, fem år.

Något som dyker upp hos barn och som har vissa tabellegenskaper är tidsplaneringar, som i exempel 10. Det är Sara, tolv år, som gjort vad hon kallar en "att göra-lista", en sorts schema, på ett A4-papper. Den har hon liggande på sitt skrivbord. Den syntagm som urskiljs är veckodagarna, som ordnas horisontellt i följd, som en ikonisk avbildning av tiden. Lördag och söndag hamnar i och för sig i samma kolumn, men det fungerar, eftersom det är färre aktiviteter på helgen än i veckan.

Denna syntagmatiska, tidsliga utformning tillåter Sara att överblicka stora tidssjok. Hon har lagt sig vinn om att ge listan en generisk karaktär, så att den blir ett semiotiskt verktyg som kan användas veckovis och som blir en terminsplanering. Varje dag är ett visuellt rum, som pockar på noteringar. Det blir naturligt att fylla ut dagarna och upprepa saker, och eftersom listan förtecknar handlingar blir den språkliga resurs som tas i bruk verb i infinitivform. *Fixa Romeo*, att ta hand om hamstern, återkommer varje dag, *Städa rummet* fem av veckans dagar och *Välja kläder* fyra av dagarna. Sara har en tendens att koda tid även vertikalt, så att dagens sista göromål, ofta att välja kläder, hamnar längst ned. Saras formatering av materialiteten skapar ett kraftfullt planeringsverktyg, men någon fullt utvecklad tabell är det inte. En sådan bygger som vi sett på att kulturellt givna paradigm eller klassifikationssystem korsas.

Exempel 10 är hämtat från Tomas Svenssons (2013) avhandling *Alexander, Sara och skriften*. Svensson följer två barn i 11–12-årsåldern under ett helt år med sikte på att beskriva deras skriftbruk och skriftkompetenser. Svensson har Goody (1977) som en utgångspunkt och visar att listor är grundläggande i barnens socialisation. Man skulle kunna tänka sig att Alexander och Sara läste och skrev många långa texter, kanske berättelser och ungdomsböcker, skildringar i faktaböcker eller läromedel, olika slags artiklar. Men det är sällsynt att de tar sig an sådan löpande skrift. Listor i olika former dominerar deras skriftbruk. Exempel på olika slags listor i avhandlingen kommer från digitala läromedel, diagnostiska prov, instuderingsfrågor, veckoplanering, orienterings-PM, skrift på vita tavlan, glassrecept m.m.

Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Freitag	Lördag
Packa gymbaggen	Fotbollsträning	Volleyboll träning	Fotbollsträning	Fotbollsträning	Städa rummet
Packa Franska	Städa rummet	Packa Franska	Göra veckans mat	Piano	Fixa Romeo
Göra matte läxa	Fixa Romeo	Göra engelska läxa	Packa piano	Städa rummet	
Städa rummet	Öva piano	Städa rummet	Packa Matte läxa	Fixa Romeo	Söndag
Fixa Romeo	Välja kläder	Fixa Romeo	Städa rummet	Öva piano	Musik läxa
Öva piano		Öva piano	Fixa Romeo		Städa rummet
Välja kläder		Välja kläder	Välja kläder		Fixa Romeo

Exempel 10. Saras, tolv år, "att göra-lista", hämtad från Svensson 2013:207.

Den kunskap som skolan traderar är som regel kodifierad i något slags listform, vilket ger skolpraktikerna en encyklopedisk karaktär, där kunskapen är reifierad och snuttifierad – Svensson talar exempelvis om "pincettläsning". Som Tanner (2014) visar tenderar även klassrumsinteraktionen att få listkaraktär. Geografiundervisningen om Norden i årskurs 5 kan bli sådan att elever listar möjliga svar på frågor för varandra (som på frågan "Hur försörjer sig danskarna?" på ett arbetsblad) eller att läraren genom prosodi och gester visar att han vill att elever ska lista exempel och förslag som ligger i linje med lärobokens kodifieringar (Tanner, 2014: kap. 8). Ser vi till vuxna visar sådan literacyforskning som tar sig an vanliga yrken i dagens samhälle att det är påfallande i vilken stor utsträckning skriftbruket går ut på planering, kontroll och rapportering med hjälp av listor och tabeller. Sådant skriftbruk kommer tillbaka hos lastbilschauffören, snickaren, butiksbiträdet, undersköterskan, bolagsjuristen (Karlsson, 2006; Blåsjö, 2013).

Tabeller kommer inte av sig självt i barnets skriftutveckling. De är ett avancerat semiotiskt verktyg till vars *affordances*, som nämnts, hör att de lämpar sig för sifferjämförelser. Tabeller införs i skolans matematikundervisning på mellanstadiet, såsom exempel 11 visar. Det kulturellt kända paradigmet som är grunden för jämförelserna och som barnen ska kunna relatera till är hämtat från nöjesparker, så att åkattraktionerna på ett tivoli placeras i vänsterkolumnen. Det som kvantifieras är hur många personer, indelade i kategorierna flickor och pojkar, dvs. barn, och vuxna, som åkt under en kväll. De två frågorna till tabellen går ut på att eleverna ska kunna hantera siffrorna och jämföra vuxna med barn och attraktionerna med varandra. Att lära barn behärska tabellen som semiotiskt verktyg är en självklar del skolans literacyundervisning.

3 På tivolit räknade man hur många personer som åkt med de olika attraktionerna under en kväll. Tabellen visar resultatet.

	Flickor	Pojkar	Vuxna
Berg- och dalbana	69	82	122
Virvelvind	74	61	70
Pariserhjul	53	49	106
Radiobil	51	54	62
Spöktunnel	48	39	85

- a) I en av attraktionerna var det fler vuxna än barn som åkte. Vilken?
- b) Vilken attraktion åkte flest personer med sammanlagt?

Exempel 11. Tabell med räkneuppgifter från fördjupningshäftet *Mera Tornet* som ingår i läromedelsserien *MatteBorgen* för mellanstadiet (Andersson & Picetti, 2006:43).

Även dagens digitala värld är listberoende. Den som skriver i Microsoft Word får automatiska, förformaterade listförslag så snart programmet anar en uppräkningslista. Ett program som PowerPoint har punktlistan som default; det är i den formen en sida visas. Detta har för övrigt kritiserats av Kjeldsen (2009:55), som menar att listan, med dess inneboende egenskap att abstrahera och separera går på tvärs mot en levande pedagogik. Punktlistor "udelader och undertrycker [...] viktiga ræsonnementer om hvordan noget fungerer og hænger sammen. Uklarheden om hvem som gør hvad, hvordan og hvornår bliver særlig fremtrædende når brugere af programmet lader inddelingen i punkter følge af underpunkter og uoverskuelige hierarkier."

Det är typiskt att internetsökningar redovisas i träfflistor. Det är i sig fascinerande att världens kunskap numera finns digitalt lagrad på servrar och att arkivet därför inte som i det medeltida England består av noggrant förvarade pergamentrullar eller som senare av papper i arkivskåp i långa rader. Även encyklopedier och bibliotek digitaliseras. Det är också fascinerande att den listform som de gamla sumererna en gång tog i bruk fortfarande är så väl lämpad för att hantera information.

Tabellen har digitaliserats. Ett program som Microsoft Excel, som dominerar västvärldens ekonomiadministration, består av en i princip oändlig mängd celler. Cellerna ska kombineras så att paradigm och syntagmer uppstår och exakta beräkningar och jämförelser möjliggörs. Ett digitalt listprogram som blivit populärt är Trello. Programmet är interaktivt, så att användare tillsammans kan planera och organisera. Utvecklingschefen för programmet säger att idén är att kunna koppla både listor och personer till varandra på alla tänkbara sätt (Joel On Software 2012). Han jämför med Excel och konstaterar att dess tabellformat är någonting annat. Trellos listprincip fungerar för

planning a wedding, for making a list of potential vacation spots to share with your family, for keeping track of applicants to open job positions, and for a billion other things. In fact Trello is for anything where you want to maintain a *list of lists* with a group of people. There are millions of things that need that kind of data structure, and there hasn't been a great "list-of-list" app before Trello.

På 5000 år har sumerernas listor på lertavlor, som fick förvaras i fysiska arkiv, blivit till ett digitalt och globalt gränssnitt där listor kan länkas till varandra i oändlighet i samspel med andra.

Listans och tabellens semiotik: förslag till modell

Jag ska, utifrån iakttagelserna ovan, föreslå en allmän modell för listans och tabellens semiotik som. Som figur 2 visar utgår jag från tre semiotiska principer för meningsskapande: kategorisering, interaktion och informationsvärde. (Principerna tangerar Hallidays beskrivning av meningsskapande utifrån metafunktionerna ideationell, interpersonell och textuell, se t.ex. Halliday & Hasan, 1985: kap 2.)

<i>Semiotisk princip</i>	<i>Realisering</i>
A. Kategorisering	Visuell avgränsning
A1. Paradigmatisk	Ett paradigm som är tillgängligt i en kulturell praktik förtecknas, vilket är listans grundform. Beroende på teckensystem och materialitet kan den visuella avgränsningen av enheter i paradigmets se olika ut. I vår kultur tenderar listor att vara vertikala och löpa uppifrån och ner.
A2. Syntagmatisk	Paradigm kombineras med varandra, så att syntagmer uppstår. Detta är tabellens grundform; den utgör en syntagmatisk lista. I tabeller avgränsas och formateras ett visuellt rum systematiskt, så att det i korsningen av horisontella rader och vertikala kolumner uppstår fixeringspunkter, celler.
B. Interaktion	Visuell responspunkt
B1. Sluten	En lista eller tabell är kodad så att visuella responspunkter saknas. Många listor har sådan karaktär, dvs. de är färdiga eller uttömmande förteckningar av ett paradigm. Också tabeller där alla celler är ifyllda saknar kodade responspunkter.
B2. Öppen	En checklista eller deltagarlistas kryssrutor kodar responspunkter och är öppen för interaktion. Tabeller där celler och hela paradigm lämnas tomma kodar på samma sätt responspunkter och pockar på interaktion.

C. Informationsvärde	Visuell placering
C1. Given information	Given information, dvs. det paradigm som tas till utgångspunkt för kategoriseringen av världen, förtecknas till vänster. Märk att distinktionen förutsätter syntagmatiska relationer, att flera paradigm kombineras och därmed kan ges olika visuell placering.
C2. Ny information	Ny information, dvs. paradigm som ger ny information om det givna paradigm, placeras till höger. Märk att distinktionen förutsätter syntagmatiska relationer, att flera paradigm kombineras och därmed kan ges olika visuell placering.

Figur 2. Semiotisk modell för listor och tabeller. Modellen förutsätter att kategoriseringar görs med hjälp av visuell avgränsning (i termer av paradigm och syntagm), att interaktion kodas med hjälp av responspunkter (i termer av slutet av öppen) och att olika informationsvärden kodas med hjälp av visuell placering (i termer av given och ny information).

Kategorisering har att göra med grundfunktionen hos listor och tabeller, att abstrahera och separera enheter från varandra i ett visuellt rum. Detta gör att enheter kodas som om de dels är ömsesidigt uteslutande, diskreta, dels har samma egenskaper, är likadana. En grundläggande *affordance* som kommer av detta är ett paradigmiskt meningsskapande. Det är fenomen eller som i en kulturell praktik anses dela egenskaper som förtecknas i en lista. De språkliga resurser som tas i bruk är substantiv när listan förtecknar objekt och verb när listan förtecknar handlingar. Tabellen uppstår när det i kulturella praktiker finns ett behov av att systematiskt relatera paradigm till varandra. Då måste det visuella rummet formateras både vertikalt (ett paradigm listas) och horisontellt (flera paradigm kombineras med varandra). Tabellen blir en syntagmatisk lista, där korsningarna mellan det vertikala och horisontella blir till celler, i vilka ett ofta numeriskt innehåll fixeras exakt.

Listor och tabeller lägger upp för *interaktion*. De tas gärna i bruk i olika tidsrum och koordinerar sociala aktiviteter. Vitsen med att göra en handla-lista är att skapa ett externt minne som är flyttbart. Den tas med till affären, och när en vara har lokaliserats kan den posten på listan strykas (mentalt eller med en penna). En inventarielista kan på samma sätt flyttas mellan tidsrum, så att beståndet av det som förtecknas jämförs över tid. En deltagarlista kan sparas så att det vid ett senare tillfälle blir möjligt att ta en diskussion om närvaro. Tidsrummen kan också kodas som responspunkter, så att listan uttryckligen blir öppen för interaktion, vilket sker i checklistor eller deltagarlistor när kryssrutor används för att bocka av objekt eller personer. För tabeller gäller att en sådan kodning gärna blir tvingande och används för kontroll; i de celler som lämnas öppna ska saker noggrant anges. Vi har sett hur tabellen varit ett semiotiskt verktyg för att driva in skatt i 1200-talets England eller för att sammanställa alla dödsorsaker i hela Sverige under 1700-talet.

När flera paradigm ska förtecknas och materialiseras ges de *informationsvärde* (Kress & van Leeuwen, 2006: kap. 6). Ett paradigm tas till utgångspunkt och blir det som något ska sägas om. I en alfabetisk skriftkultur med läsriktningen vänster till höger placeras det paradigm till vänster. Till höger listas de paradigm som utsäger något om de givna kategorierna.

Med andra ord är fördelningen av informationsvärde framträdande i tabeller. Där är det normalt så att ett paradigm eller klassifikationssystem uttrycks verbalt i vänsterkolumnen, varpå kolumnerna till höger ger numerisk information om de ingående kategorierna. Men även i listor kan det finnas informationsvärde, vilket har att göra med att de gärna flyttar mellan tidsrum. I en lista som är öppen för interaktion aktualiseras distinktionen mellan vad som är givet och nytt. En app som Trello är designad horisontellt för att användaren ska kunna gå från givna kategorier och genom att dra fram nya skärmbilder flytta sig till underkategorier och sedan vidare till en ruta där man markerar att något är utfört.

Den här artikeln har tagit upp listans och tabellens *affordances*, hur en semiotik utvecklas historiskt, i fylogenesen och ontogenesen, och betonat materialiteten hos dessa semiotiska verktyg. Att materialiteten i sig är meningsskapande betonas bland annat av Asdal m.fl. (2008:141): ”I vår konkreta omgang med tekster kan en bevissthet omkring teksters materielle dimensjoner gi tilgang til en forståelse av forholdet tekst–kontekst som ikke er lukkende, som ikke behøver å fjerne oss fra teksten, men som tvert om beriker vår forståelse av sammenhengene teksten inngår i.”

Listan och det paradigm det förtecknar är centrala för uppkomsten av skriftkultur och kunskapsutveckling. I tidiga listor – hos sumererna för 5000 år sedan eller hos det barn som föds i vår kultur – bygger listorna på korrespondens mellan tecken och referent. Mat, dryck, personer, gåvor etc. som är tillgängliga i en situation och kulturell praktik förtecknas, och tecknen är från början piktografiska men blir sedan rent språkliga. Det är möjligt att ta med sig listan och fysiskt peka ut referenten, om det så är en sumerisk öltunna eller en tvålv i en nutida affär.

Med tiden kommer referenterna att bli språkliga och lexikala. Det blir begrepp som förtecknas, och de ordnas och fixeras i klassifikationssystem. Detta ger med tiden upphov till ordlistor och encyklopedier, och den moderna vetenskapen är som vi sett på många sätt beroende av den systematisering av kunskap som den skrivna listan utgör. Infrastrukturer byggs upp där exempelvis ett globalt klassifikationssystem som ICD kan cirkuleras och där olika aktörer kan eller måste komma med information. Detta är också grundläggande för skolan. När sumererna uppfinnar skrivkonsten måste de också uppfinna skolan, och när stora kunskapsmängder kan systematiseras och kulturellt traderas kan skolsystemet byggas ut. Det barn som kommer till dagens skola möter en encyklopedisk, listbetingad kunskap och får ta del av en literacyundervisning där behärskandet av tabeller ingår.

Min modell visar hur en historisk utveckling lett till att listor och tabeller i vår västerländska kultur lägger upp för vissa, men inte andra, sätt att skapa mening. Den säger inte hur distinktionen mellan listor och tabeller eller realiseringen av dem i andra kulturer och tider mer exakt ska förstås. Det finns också många användningar av listor och tabeller som jag inte har berört. I Ledin & Machin (u.u.) diskuteras begränsningar i *affordances* hos listor, punktuppställningar och tabeller i resultatstyrningen på ett universitet, och det visar sig att dessa semiotiska verktyg kan blir ogenomträngliga eller missvisande, att det finns listor som inte, trots att det kan verka så, går tillbaka på ett etablerat paradigm eller tabeller som vid närmare betraktande inte möjliggör exakta jämförelser och därför inte är tabeller i någon rimlig mening.

Att det finns mer att säga visar inte minst Umberto Ecos (2009) bok *The Infinity of Lists*. Den behandlar, som nämnts, listans estetik, dess roll i konst och skönlitteratur, med start i Homeros skeppskatalog i Illiaden. Titeln syftar inte främst på att det finns en oändlig massa listor, utan på att listan förhåller sig till oändligheten. Dess poetik har att göra med spänningen mellan det sägbara och det osägbara, mellan "everything included" och "etcetera" (s. 7), som när Dante, kommen till paradiset, inser att det inte går att räkna upp alla änglar (kap. 4). Boken är rikt illustrerad, och det är typiskt att den kommer till den kaotiska listan, detta att bringa ordning fast det inte går att bringa ordning, exemplifierat med, bland andra, en författare som Arthur Rimbaud och en konstnär som Ronald Rauschenberg (kap. 17). Min artikel har, som framgått, inte varit ute efter en poetik utan efter den semiotik som uppstår när listor börjar göras för praktiska ändamål. Med det sagt kan den som vill läsa artikeln i Ecos anda, som att människans försök att fixera tillvaron i listor riskerar att bli fåfänga, för det finns alltid detta "etcetera", något mer att lägga till – åtminstone en ny eller reviderad lista att göra.

Avslutande betraktelser

Artikeln har visat hur viktig listan är för byggandet av skriftkulturer och stater och för barns insocialisering i ett kunskapssamhälle. Den har också visat hur tabeller möjliggör en avancerad planering och kontroll. Clanchy (2013:19) introducerar sin bok om det medeltida England så här: "The main contention of *From Memory to Written Record* is that literacy grew out of bureaucracy, rather than from any abstract desire for education or literature". En byråkrati, baserad på listor och arkiv, blir alltså det som ger upphov till läs- och skrivfärdighet. Bowker & Star (1999:137) konstaterar i sin undersökning av klassifikationssystem att hantering av listor är "one of the foundational activities of advanced human society".

Det är med listan som sakprosan uppstår. Vi får sakliga förteckningar av objekt, personer, ord etc., där enheter separeras, abstraheras och reifieras. Men också sett till de konnotationer som begreppet sakprosa har och som innefattar ett avskalat innehåll, en framställning som skyr det personliga, privata eller nyckfulla, en form där det plötsliga infallet måste tyglas och inordnas i en logik. När Pipping (1938:272) myntar begreppet sakprosa gör han det genom att mota bort subjektiva uttryckssätt till förmån för objektiva: "Den objektiva stilarten är i grunden en enda. Den innefattar varje framställning där en sak behandlas för sakens egen skull – från ett matematiskt bevis till ett recept i en kokbok." Det är denna stilart som Pipping vill kalla sakprosa. Det är frestande att säga att han hänvisar till domäner och genrer som grundar sig på listor: detta gäller ju för den moderna vetenskapen, liksom för olika kok- och handböcker (jfr Nords 2010 historiska analys av trädgårdshandboken). Pippings definition har diskuterats och kritiserats i Norge och Sverige ett par decennier, men ser man det han säger som ett påstående om det som är kärnan i, eller ursprunget för, sakprosan har han en poäng (jfr Berge, 2001; Englund, Ledin & Svensson, 2003; Tønnesson, 2012:19–22, 143).

Den visuella listan, sedd som en inskription på ett material, är ett förbluffande kraftfullt semiotiskt verktyg. Listan är dock inte unik för skriften, utan finns även i spontant tal (jfr Goody, 1977, som poängterar att skriften hämtar resurser från talet och att det leder fel att

dikotomisera skrift och tal som medium). Karlsson (2010) visar hur talare skapar auditiva listor genom att låta syntax, prosodi och gester samverka när företeelser räknas upp. Listprosodin är ofta stiliserad, så att den tydligt avviker från det omgivande talet samtidigt som varje led i uppräknningen är prosodiskt markerat. Listor kan vara både slutna, presenterade som ett komplett paradigm, och öppna, fria för samtalspartnern att fylla på. Tretalet har uppmärksammats som en viktig form (Jefferson, 1990), även om talade listor kan ha både fler och färre led.

I talet finns alltså något av den separering och abstrahering som kännetecknar listan. Ingående led markeras som delar av en förteckning. Men i skriften görs detta visuellt och reifieras, så att enheter blir rumsligt och permanent avgränsade och listan möjlig att förvara i ett arkiv. Den kan sedan relateras till andra listor och användas för olika slags interaktion i olika tidsrum eller byggas ut till något så skriftligt som en tabell. Det är med hjälp av skrivna listor som stater blir till och en teknologi som alfabetet får sin form. Deras betydelse är svår att överskatta.

Referenslista

- Andersson, P. & Picetti, M. (2006). *Mera Tornet*. Del 4 i serien *MatteBorgen*. Stockholm: Sanoma Utbildning.
- Asdal, K. m.fl. (2008). *Tekst og historie. Å lese tekster historisk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Barthes, R. (1967). *Elements of semiology*. London: Cape.
- Berge, K. L. (2001). "Det vitenskaplige studiet av sakprosa". I: *Fire blikk på sakprosaen* (s. 9–70). Oslo: Prosjektmiljøet Norsk sakprosa.
- Björkvall, A. (2012). "Text- och resursorientering inom multimodalitetsforskningen: En teoretisk diskussion om förklaringsvärden". I: *Språk & stil*. 22:1 (s. 135–161).
- Blåsjo, M. (2013). "'Att skriva avtal är att förutse problem'. Medierad diskursanalys som metod för att studera bolagsjuristers textbruk." I: *Sakprosa*. 5:2 (s. 1–34). Tillgänglig på <https://www.journals.uio.no/index.php/sakprosa/article/view/436>
- Bowker, G.C. & Star, S.L. (1999). *Sorting things out: classification and its consequences*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Clanchy, M.T. (2013). *From memory to written record: England, 1066-1307*. (Tredje upplagan.) Malden, MA m.fl.: Wiley-Blackwell.
- Coulmas, F. (1989). *The writing systems of the world*. Oxford: Basil Blackwell.
- Eco, U. (2009). *The infinity of lists*. New York: Rizzoli.
- Englund, B., Ledin, P. & Svensson, J. (2003). "Sakprosa – vad är det?". I: Englund, B. & Ledin, P. (red.): *Teoretiska perspektiv på sakprosa* (s. 35–60). Lund: Studentlitteratur.
- Fernandez, R. (2001). *Imagining literacy: rhizomes of knowledge in American culture and literature*. Austin: University of Texas Press.
- Frandsen, F., Johansen, W. & Ellerup Nielsen, A. (1997). *International markedskommunikation i en postmoderne verden*. Århus: Systime.
- Goody, J. (1968). "Introduction". I: Goody, J. (red.): *Literacy in traditional societies* (s. 1–26). Cambridge: Cambridge University Press.
- Goody, J. (1977). *The domestication of the savage mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gärdenfors, P. (2003). *How homo became sapiens: on the evolution of thinking*. Oxford: Oxford University Press.
- Halliday, M.A.K. & Hasan, R. (1985). *Language, context, and text: aspects of language in a social-semiotic perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Hodge, B. & Kress, G.R. (1988). *Social semiotics*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Janson, T. (1997). *Språken och historien*. Stockholm: Norstedt.
- Jefferson, G. (1990). "List construction as a task and interactional resource". I: Psathas, G. (red.): *Interaction Competence* (s. 63–92). Washington D.C.: University Press of America.
- Joel on Software (2012). *How Trello is different*. Publicerad 6/1 2012, nedladdad 2/10 2014 från <http://www.jelonsoftware.com/items/2012/01/06.html>

- Karlsson, A.-M. (2006). *En arbetsdag i skriftsamhället: ett etnografiskt perspektiv på skriftanvändning i vanliga yrken*. Stockholm: Språkrådet.
- Karlsson, S. (2010). "Multimodalitet i listproduktion". I: *Språk och interaktion*, 2 (s. 141–170). Finska, finskugriska och nordiska institutionen. Helsingfors universitet.
- Kjeldsen, J. (2009). "Billeder på væggen. Retorisk og didaktisk brug af præsentationsteknologier". I: Adelman, K. (red.): *Sjunde nationella konferensen i Svenska med didaktisk inriktning. Malmö 18-20 november 2009. Att bygga broar – kulturella, språkliga och mediala möten* (s. 51–63). Malmö.
- Kress, G.R. (2010). *Multimodality: a social semiotic approach to contemporary communication*. London: Routledge.
- Kress, G.R. & van Leeuwen, T. (2006). *Reading images: the grammar of visual design*. (Andra upplagan.) London: Routledge.
- Ledin, P. (1997). Med det nyttiga skola vi söka att förena det angenäma... *Text, bild och språklig stil i veckopressens föregångare*. Rapport nr 14 från projektet Svensk sakprosa. Institutionen för nordiska språk. Lunds universitet.
- Ledin, P. (2013). "Den kulturella texten". I: *Viden om läsning*, 13: *Kære genre – hvem er du?* (s. 6–19).
- Ledin, P. & Machin, D. (u.u.). "How lists, bullet points and tables recontextualize social practice: a multimodal study of management language in Swedish universities". Under utgivning i *Critical Discourse Studies*.
- Lotman, J.M. (1990). *Universe of the mind: a semiotic theory of culture*. London: Tauris.
- Luria, A. (1928). "The problem of the cultural behavior of the child". I: *Journal of Genetic Psychology*, 4. Nedladdad 6/1 2013 från http://luria.ucsd.edu/Articles-by-Luria/PDFs/Luria_Problem.Behavior.pdf
- Melin, L. (2000). *Människan och skriften: tecken, historia, psykologi*. Stockholm: Norstedts ordbok.
- Nasjonalbiblioteket (2012). *All verdens kunnskap: leksikon gjennom to tusen år*. Oslo: Forlaget Press.
- Nord, A. (2010). "Flödande inspiration och praktiska råd. Om trädgårdsboken i ett läsarperspektiv". I: *Sakprosa* 2:1 (s. 1–26). Tillgänglig på <https://www.journals.uio.no/index.php/sakprosa/article/view/87/50>
- Pratt, M.L. (1992). *Imperial eyes: travel writing and transculturation*. London & New York: Routledge.
- Reade, J. (2000). *Mesopotamia*. (Andra upplagan.) London: British Museum.
- Pipping, R. (1938). "Språk och stil I och II". I: *Finsk tidskrift*, nr 10 och 11.
- Saussure, F.D. (1970 [1916]). *Kurs i allmän lingvistik*. Staffanstorps: Cavefors.
- Svensson, T. (2014). *Alexander, Sara och skriften: en skriftbruksetnografisk studie av barn i mellanåren*. Diss. Örebro: Örebro universitet.
- Säljö, R. (2012). Digitala medier, appifiering och arenor för lärande – från lertavlor till surfplattor. I: Skar, G. & Tengberg, M. (red.): *Svenskämnet i går, i dag, i morgon. Svenskläraryrketens årsskrift* (s. 234–249). Stockholm: Natur och kultur.
- Søbye, E. (2014). *Folkemængdens bevægelse 1735–2014*. Oslo: Oktober.
- Tønnesson, J.L. (2012). *Hva er sakprosa*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vološinov, V.N. (1986 [1929]). *Marxism and the philosophy of language*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Vygotskij, L.S. (2001 [1934]). *Tänkande och språk*. Göteborg: Daidalos.